

64. *Ulmus minor* Mill. — Wiąz polny

Przeważająca część zasięgu *U. minor* przypada na środkową i południową Europę. Poza Europą wiąz polny rośnie w północnej Afryce — nadmorskie rejony Algierii, Tunezji i Libii (bardzo rzadko) oraz w południowo-zachodniej Azji — Turcja, północny Izrael, zachodnia Syria, północny Irak, Kaukaz, północny Iran, południowa Turkmenia (Kopet Dag).

Gatunek często sadzony wzdłuż dróg, wokół zabudowań itp. Łatwość, z jaką dzieje się naturalny jego zasięg w niektórych rejonach jest już niemożliwy do ustalenia. Do takich rejonów należą w pierwszym rzędzie Wyspy Brytyjskie oraz południowo-zachodnia Azja.

U. minor charakteryzuje się wyjątkowo dużą zmiennością, toteż bardzo często bywa traktowany jako gatunek zbiorowy. Spośród licznych wydzielonych w jego ramach drobnych gatunków na uwagę zasługuje jedynie opisany z Bałkanów *U. canescens* Melville, który posiada najbardziej sprecyzowany zasięg geograficzny. Liczne formy przejściowe łączące *U. minor* i *U. canescens* przemawiają jednakże za traktowaniem tych dwóch wiązków jako podgatunków (Browicz, Zieliński, 1977, *Fragm. Flor. et Geobot.* 23, 2). Zasięg subspp. *canescens* obejmuje południowe Bałkany oraz przyśródziemnomorskie rejony południowo-zachodniej Azji. Podawany był ponadto z Sycylii, Sardynii i Libii.

Zasięg ogólny *U. minor* opracowany był wielokrotnie: T. Schmucker, 1942, *Silvae Orbis* 4; A. Schreiber, w G. Hegi, 1958, *Illustrierte Flora von Mitteleuropa* 3,1; H. Meusel, E. Jäger, E. Weinert, 1965, *Vergleichende Chorologie der zentral-europäischen Flora*; J. Jalas, J. Suominen 1976, *Atlas Florae Europaeae* 3.

Wiąz polny jest gatunkiem zasadniczo niżowym i na ogół rzadko występuje powyżej 1300 - 1400 m n.p.m. Na znacznie większych wysokościach rośnie jedynie w południowo-zachodniej Azji, jednakże niewykluczone, że niektóre wyżej położone azjatyckie stanowiska posiadają antropogeniczny charakter. Jedno z najwyższych i najprawdopodobniej naturalnych stanowisk — 2100 m n.p.m., znajduje się w północnym Iranie w górach Elbrus (Zieliński, *Ulmaceae*, w Rechinger, *Flora Iranica*, rękopis).

W Polsce *U. minor* rośnie dość często jedynie na niżu. Występuje również na pogórzu oraz w Beskidach, lecz jest tutaj gatunkiem zdecydowanie rzadkim. Prawdopodobnie tylko sporadycznie przekracza wysokość 600 - 700 m n.p.m. Z wysokości 945 m z Zubrzyce Górnej w Beskidzie Żywieckim podawany był przez H. Zapałowicza (1880, *Spraw. Kom. Fizjogr.* 14). Na tle dotychczasowych informacji o zasięgu pionowym tego gatunku w Polsce, naturalność wspomnianego stanowiska budzi jednakże wątpliwości.

Siedliska, na jakich występuje *U. minor* są dość różnorodne. Rośnie on bowiem zarówno na suchych nasłonecznionych stanowiskach — skarpy, zbocza dolin rzecznych itp., jak i na terenach zalewowych. Podobnie jak *U. laevis* jest gatunkiem wyróżniającym łęgowy zespół *Fraxino-Ulmetum* (Medwecka-Kornaś, 1972, w *Szata roślinna Polski* 1).

U. minor jest najbardziej podatny na holenderską chorobę wiązków spośród krajowych gatunków rodzaju *Ulmus*, toteż starsze drzewa wiązu polnego obserwujemy w naszym kraju coraz rzadziej. Miejscami utrzymuje się on dzięki swej dużej sile odroślowej.

Rozmieszczenie *U. minor* w Polsce nie było dotychczas opracowane. Na załączonej mapce rozmieszczenia tego gatunku w Polsce zaznacza się kilka mniej lub bardziej wyraźnych luk. Rzeczywistemu brakowi tego gatunku odpowiada, jak się wydaje, luka przypadająca na północno-wschodnią część Pojezierza Pomorskiego. Pozostałe wynikają, być może, z braku informacji.

The major part of the range of *U. minor* covers central and southern Europe. Beyond Europe *U. minor* grows in northern Africa — coastal regions of Algeria, Tunisia and Libya (very rarely) and in southwestern Asia — Turkey, northern Israel, western Syria, northern Iraq, the Caucasus, northern Iran, and southern Turkmenia (Kopet Dag).

This is a species commonly planted along roads, around buildings etc. The ease with which it goes wild results in it being impossible to determine its indigeneity in some regions. Among such regions one has to include the British Isles and southwestern Asia.

U. minor is characterized by an exceptionally large variability and therefore it is commonly treated as a collective species. Among the numerous small species that have been identified within it a special mention is deserved only by *U. canescens* Melville described from the Balkans, which has the most precise geographic range. Numerous transitional forms which link *U. minor* with *U. canescens* would seem to indicate however that these elms should be treated as subspecies (Browicz, Zieliński, 1977, *Fragm. Flor. et Gobot.* 23, 2). The range of subsp. *canescens* covers southern Balkans and the Mediterranean regions of south-western Asia. It has been also reported from Sicily, Sardinia and Lybia.

The general range of *U. minor* has been described several times: T. Schmucker, 1942, *Silvae Orbis* 4; A. Schreiber, in G. Hegi, 1958, *Illustrierte Flora von Mitteleuropa* 3, 1; H. Meusel, E. Jäger, E. Weinert, 1965, *Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora*; J. Jalas, J. Suominen, 1976, *Atlas Florae Europaeae* 3.

U. minor is basically a lowland species and it rather rarely occurs above 1300 - 1400 m. At much higher elevations it grows only in southwestern Asia, however it is not impossible that some of the more elevated Asiatic stands are of antropogenic nature. One of the most elevated and probably natural stands, at 2100 m is to be found in northern Iran in the Elbrus Mts. (Zieliński, *Ulmaceae*, in Reehinger, *Flora Iranica*, manuscript).

In Poland *U. minor* grows most commonly in the lowlands. It occurs also in the prealps and in the Beskid Mts, but here it is definitively a rare species. Most probably it surpasses 600 - 700 m only sporadically. It has been reported from 945 m from Zubrzyca Górna in the Żywiec Beskid (H. Zapałowicz) 1880, *Spraw. Kom. Fizjogr.* 14). However on the basis of the information available about the vertical distribution of this species in Poland the naturalness of this stand is doubtful.

Sites on which *U. minor* occurs are rather variable. It grows both on dry insolated stands — escarpments, river banks etc. and on flood areas. Similarly as in *U. laevis* it is a species characterizing the carr association *Fraxino-Ulmetum* (Medwecka-Kornaś, 1972, in *Szata roślinna Polski* 1).

U. minor is most susceptible to the Dutch elm disease of all the native species of elms, thus older trees of this elm are observed in our country rather rarely. In places it survives thanks to its considerable ability to coppice.

The distribution of *U. minor* in Poland has not been described before. On the map prepared for this species in Poland some rather obvious gaps are observable. It appears to be a genuine one in the northeastern part of the Pomeranian lake district. The other ones may be due to lack of information for these regions.

Большая часть ареала приурочена к Средней и Южной Европе. Кроме Европы, растет в Северной Африке — приморские районы Алжира, Туниса и Ливии (очень редко) и в Юго-Западной Азии — Турция, северный Израиль, западная Сирия, северный Ирак, Кавказ, северный Иран, южная Туркмения (Копет-Даг).

Берест часто высаживается вдоль дорог, около построек и т.п. Легкость, с которой он дичает, привела к тому, что в некоторых районах уже невозможно установить — каков его естественный ареал. К таким районам относятся прежде всего Британские острова и Юго-Западная Азия.

U. minor характеризуется исключительно высокой изменчивостью, поэтому он часто рассматривается как сборный вид. Среди многочисленных мелких видов, на которые он разбивается, заслуживает внимания только один *U. canescens* Melville, описанный на Балканах и имеющий наиболее определенный

географический ареал. Однако наличие многочисленных переходных форм, связывающих *U. minor* и *U. canescens*, говорит за то, что предпочтительнее трактовать эти вяза как подвиды (Browicz, Zieliński, 1977, *Fragm. Flor. et Geobot.*, 23, 2). Ареал *subsp. canescens* охватывает южные Балканы и приредиземноморские районы Юго-Западной Азии. Указывают его также в Сицилии, Сардинии и Ливии.

Общий ареал вида обрабатывался неоднократно (Schmucker, 1942, *Silvae Orbis*, 4; Schreiber, 1958, in: Hegi, *Illustrierte Flora von Mitteleuropa* 3, 1; Meusel, Jäger, Weinert, 1965, *Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora*; Jalas, Suominen, 1976, *Atlas Florae Europaeae*, 3).

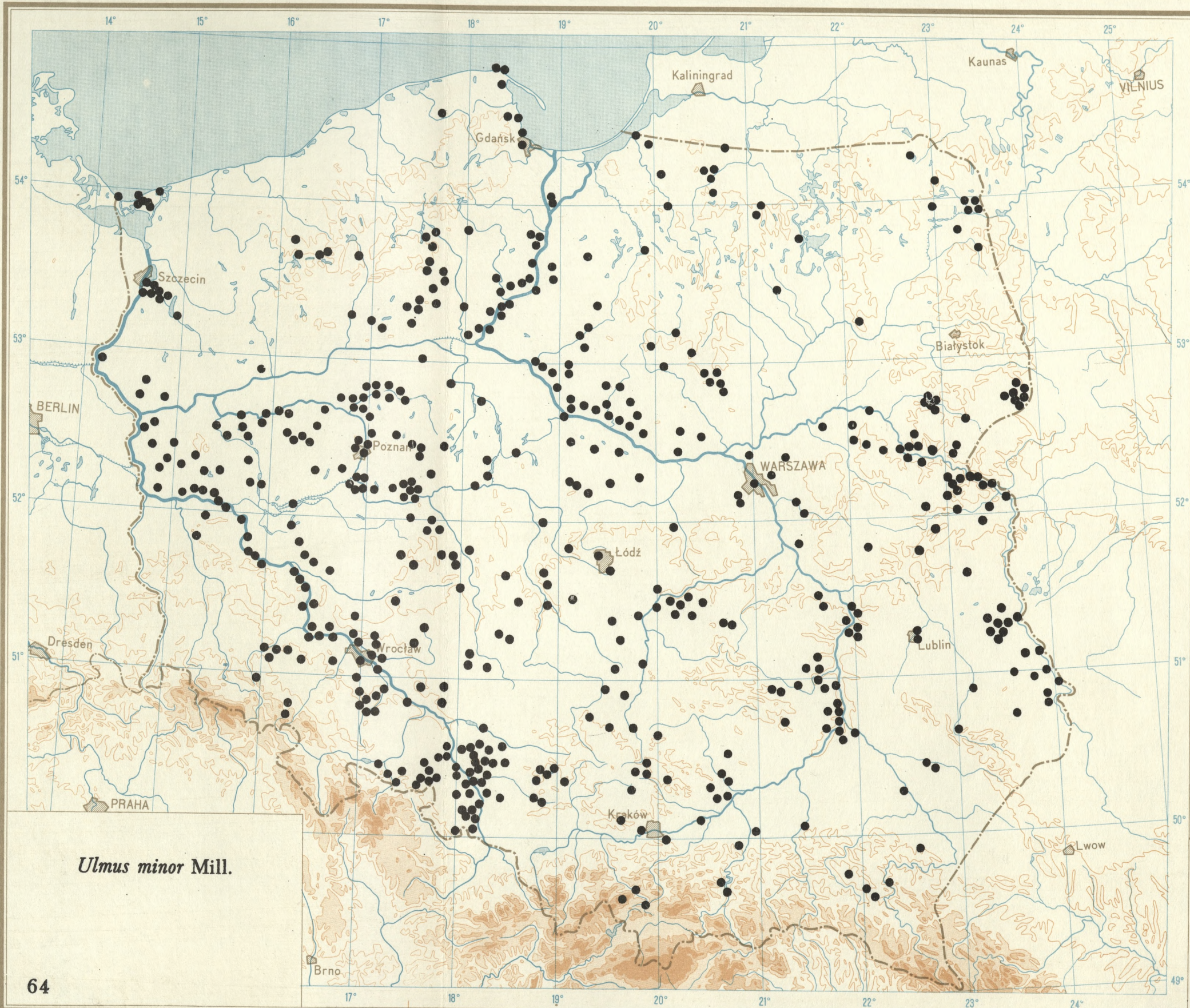
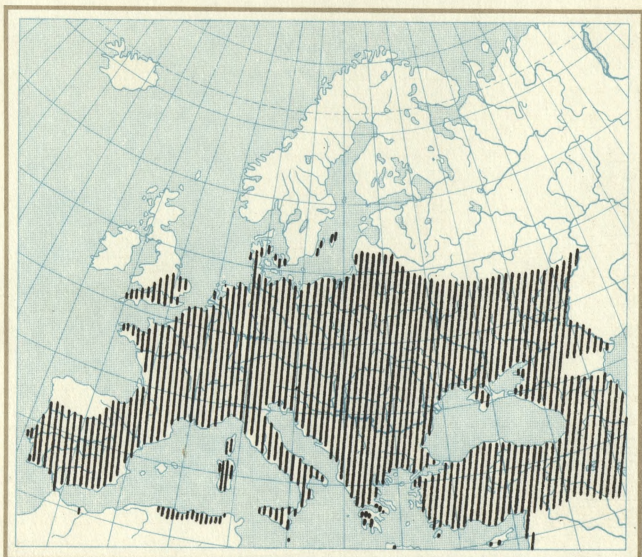
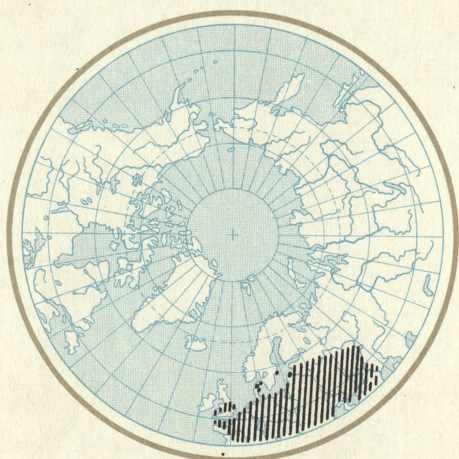
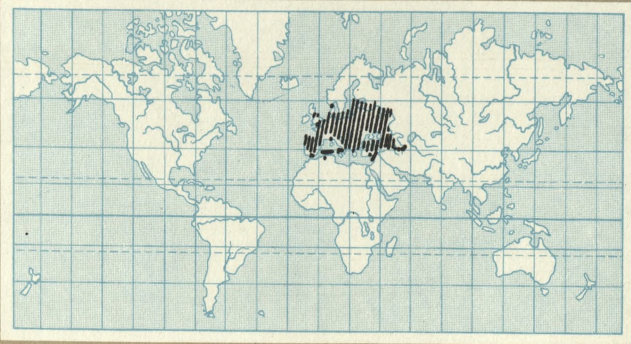
Берест — вид, как правило, низинный и он редко поднимается выше 1300 - 1400 м над ур.м. На значительно больших высотах он растет только в Юго-Западной Азии, однако не исключено, что некоторые из высоких азиатских местонахождений носят антропогенный характер. Одно из максимально высоких и вероятнее всего естественное местонахождение — 2100 м над ур.м. расположено в северном Иране в горах Эльбруса (Zieliński, *Ulmaceae*, in Rechinger, *Flora Iranica*, рукопись).

В Польше *U. minor* растет довольно часто только на низменностях. Встречается также в Бескидах, но здесь это очень редкий вид. По-видимому, только спорадически поднимается выше 600 - 700 м над ур.м. Был указан с 945 м на Зубжице Гурной в Бескиде Живецком (Zapałowicz, 1880, *Spraw. Kom. Fizjogr.* 14). В свете современной информации о вертикальном распространении вида в Польше естественный характер этого местонахождения вызывает, однако, сомнения.

Местообитания, к которым приурочен *U. minor* довольно разнородны, так как растет он и на сухих солнечных местах — откосы и склоны речных долин и т.п. и на заливаемых участках. Подобно *U. laevis* берест является характерным видом для заливаемых лесов из ассоциации *Fraxino-Ulmetum* (Medwecka-Kornaś, 1972, in: *Szata roślinna Polski*, 1).

Из всех польских видов вяза *U. minor* наиболее подвергнут голландской болезни (*Ceratocystis ulmi*), поэтому старые экземпляры его встречаются все реже. В некоторых местах он сохраняется благодаря мощной способности давать отводки.

Размещение вида в Польше до сих пор не было обработано. На публикуемой карте видно несколько более или менее обозначенных разрывов в его распространении. Фактически отсутствует берест, как нам кажется, в разрыве, расположенном в северо-восточной части Поморского поозерья. Остальные, возможно, возникли в результате недостаточной информации.

Ulmus minor Mill.

64

